

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 2

TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ	8
2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL	13

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: HORIJIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	18
4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....	27
5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	34
6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	40
7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН Фойдаланиш ва автоматлаштирилган қарорлар қабул қилиш МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ.....	45

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	51
9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР	58
10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ	64

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

11. САФАРОВ Таҳиржон Баходирович ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЬЯЛАРНИНГ ЮРИДИК ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЬЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА.....	71
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович, ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	76
13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....	84
14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР	90
15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	98
16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ	103

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР	111
---	-----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	119
19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ	132

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирожиддинович ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.....	138
--	-----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

21. SOGA Manabu DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT	145
22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ.....	157

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА

LAWYER HERALD

БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна

Тошкент давлат юридик университети Интеллектуал мулк ҳуқуқи
кафедраси доцент в.б., юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)

ORCID: 0000-0001-8686-6005

Email: c0000000613@ud.ac.uz

ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): БАҲРАМОВА М.Б. Онлайн арбитражда сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш ва автоматлаштирилган қарорлар қабул қилиш масаласининг Ўзбекистондаги истиқболи ва имкониятлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023) Б. 45-50.

6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-7>

АННОТАЦИЯ

Сўнгги йилларда халқаро арбитраж соҳасида арбитражларни тайинлаш, ҳуқуқий тадқиқотлар олиб бориш, томонларнинг ёзма аризаларини ишлаб чиқиш ва таҳрирлаш, ҳужжатларни таржима қилиш, ишларни ва ҳужжатларни юритишни ташкил этиш, харажатларни баҳолаш, тарафларнинг тингловларни ташкил этиш, шунингдек, ҳакамлик судлари қарорларининг намунавий шакллари ишлаб чиқиш каби кенг кўламли вазифаларни амалга оширишда сунъий интеллект технологияларидан кенг фойдаланилиши маълум бўлди. Сунъий интеллект технологиялари иштирок этадиган ушбу процессуал жараёнларнинг барчаси вақт ва моддий ресурсларни, шубҳасиз, камайтириши аниқланди. Шу билан бирга ҳозирги кунда анчайин долзарб ва муҳокамали бўлган яна бир назария илгари сурилмоқда. Тадқиқот давомида сунъий интеллект орқали арбитраж қарорларини қабул қилиш масаласи муҳимлиги аниқланди. Ушбу тадқиқот ишида бир қатор хорижий муаллифларнинг халқаро арбитраж амалиётида сунъий интеллектдан фойдаланиш муаммолари ва истиқболлари бўйича позициялари кўриб чиқилган. Ишда келтирилган қарашлар учун умумий жиҳат шуки, томонлар ўз позицияларини ишлаб чиқишда тадқиқот ишларининг бир қисми сифатида маълумотларни қайта ишлаш учун сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш, шунингдек, қарор қабул қилишда эса ёрдам сифатида ҳакамларга таянишни илгари аниқлаганлар.

Калит сўзлар: онлайн арбитраж, ОДР (низоларни онлайн ҳал этиш), УНСИТРАЛ, Нью Йорк Конвенцияси, анъанавий арбитраж, Савдо-саноат палатаси ҳузуридаги Тошкент халқаро арбитраж маркази (ТИАС), сунъий интеллект (Artificial Intellegence), хорижий инвесторлар.

БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна

И.о. доцент кафедры право интеллектуальной собственности
Ташкентского государственного юридического университета,
доктор философии по юридическим наукам (PhD)

ORCID: 0000-0001-8686-6005

E-mail: s0000000613@ud.ac.uz

ПЕРСПЕКТИВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И АВТОМАТИЗИРОВАННОГО ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В ОНЛАЙН-АРБИТРАЖЕ В УЗБЕКИСТАНЕ

АННОТАЦИЯ

В последние годы, назначение арбитров в международный арбитраж, проведение правовых исследований, разработка и редактирование письменных заявлений сторон, перевод документов, делопроизводство, оценка расходов, организация слушаний сторон, а также разработка типовых форм арбитражных решений стало известно, что технологии искусственного интеллекта широко используются при реализации масштабных задач. Установлено, что все эти процессуальные процессы, в которых задействованы технологии искусственного интеллекта, несомненно, сокращают временные и материальные ресурсы. В то же время выдвигается другая теория, весьма актуальная и дискуссионная на сегодняшний день. В ходе исследования был признан важным вопрос принятия арбитражных решений с помощью искусственного интеллекта. В данной научной работе рассматриваются позиции ряда зарубежных авторов по проблемам и перспективам использования искусственного интеллекта в международной арбитражной практике. Общим для взглядов, представленных в статье, является то, что стороны ранее идентифицировали использование технологий искусственного интеллекта для обработки данных в рамках своих исследований при выработке своих позиций, а также полагались на арбитров как на помощь в принятии решений.

Ключевые слова: онлайн-арбитраж, ODR (онлайн-разрешение споров), ЮНСИТРАЛ, Нью-Йоркская конвенция, традиционный арбитраж, Ташкентский международный арбитражный центр (ТИАС) при Торгово-промышленной палате, искусственный интеллект (Artificial Intelligence), иностранные инвесторы.

BAKHRAMOVA Mokhinur

An acting associate professor at Intellectual Property Law department
of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law
ORCID: 0000-0001-8686-6005
E-mail: s0000000613@ud.ac.ae

PROSPECTS AND POSSIBILITIES OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES AND AUTOMATED DECISION-MAKING IN ONLINE ARBITRATION IN UZBEKISTAN

ANNOTATION

In recent years, in the field of international arbitration, such as appointing arbitrators, conducting legal research, developing and editing written applications of the parties, translating documents, organizing cases and document management, estimating costs, organizing hearings of the parties, as well as developing model forms of arbitration decisions. Impact evaluated that artificial intelligence technologies are widely used in the implementation of large-scale tasks. It was found that all these procedural processes, in which artificial intelligence technologies are involved, undoubtedly reduce time and material resources. At the same time, another theory is being put forward, which is very relevant and debatable today. During the research, the issue of making arbitration decisions through artificial intelligence was found to be important. This research paper examines the positions of a number of foreign authors on the problems and prospects of using artificial intelligence in international arbitration practice. Common to the views installed in the case is that the parties have previously identified the use of artificial intelligence technologies for data processing as part of their research in developing their positions, as well as relying on arbitrators as a decision aid.

Keywords: online arbitration, ODR (online dispute resolution), UNCITRAL, New York Convention, traditional arbitration, Tashkent International Arbitration Center (TIAC) at the Chamber of Commerce and Industry, artificial intelligence, foreign investors.

Ҳозирги кунда арбитраж халқаро тижорат соҳасидаги низоларни ҳал этишнинг муқобил усули сифатида маълум ва машҳур бўлиб бормоқда. Бунда тарафлар доимий арбитраж муассасаси ёки муайян низони ҳал қилиш учун ташкил этиладиган арбитраж суди томонидан амалга ошириладиган процесс асосида ўзига тегишли бўлган низоларни ҳал этишда иштирок этадилар. Мамлакатимизда бошқа барча тармоқлар каби халқаро тижорат арбитражи соҳаси ҳам кечроқ бўлса-да ўзининг ривожланиш босқичини ўтказмоқда. Бунга соҳадаги бир қатор амалий натижаларни мисол қилиб келтиришимиз мумкин.

Асосий мақсади халқаро тижорат арбитражларининг фаолияти соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат бўлган ва ушбу соҳанинг асосий ҳуқуқий негизига айланган Ўзбекистон Республикасининг “Халқаро тижорат арбитражи тўғрисида” ги Қонунининг қабул қилиниши соҳани ривожлантиришдаги ишларнинг дадил бошланиши бўлди. Қонуннинг аҳамиятини шу билан изоҳлаш мумкинки, унда қонуннинг қўлланилиш соҳаси, унинг умумий принциплари ва соҳага оид барча асосий тушунчаларга таъриф бериб ўтилган. Қонун қабул қилинишидан олдин соҳадаги муносабатлар Ўзбекистон Республикасининг “Ҳакамлик судлари тўғрисида” ги Қонуни билан тартибга солиб келинган. Лекин бу қонун анчайин эскирганлигини ва бир пайтнинг ўзида ички ҳакамлик судлари ва халқаро тижорат арбитражи соҳасидаги муносабатларни тартибга солишига тўғри келаётганлигини ҳисобга олсак, халқаро тижорат арбитражи соҳаси учун алоҳида “Халқаро тижорат арбитражи тўғрисида” ги Қонуни 2021-йилда қабул қилинди.

Пойтахтимиз Тошкент шаҳрида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 6-ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ҳузурида Тошкент халқаро арбитраж марказини (ТИАС) ташкил этиш тўғрисида” ги қарори асосида Тошкент шаҳрида Тошкент халқаро арбитраж марказини (ТИАС) ташкил этилди [1]. Ушбу марказнинг бирламчи мақсадларидан бири низоларни арбитраж орқали ҳал этишнинг замонавий ва халқаро стандартларга асосланган механизмларини шакллантиришдан иборатдир. Бундан ташқари, Тошкент халқаро арбитраж маркази ўз олдига хорижий давлатларнинг етакчи арбитражлари билан узвий ҳамкорликни йўлга қўйиб, халқаро арбитраж орқали низоларни ҳал этиш соҳасида тажриба алмашиш мақсадини ҳам қўйган. Ўзининг фаолияти давомида мавжуд низоларни ҳал этиш учун хорижий арбитражларни жалб қилиб, халқаро арбитраж, жумладан, инвестициялар билан боғлиқ низоларни суддан ташқари ҳал этиш соҳасида мутахассислар тайёрлайди.

Ҳозирда сунъий интеллект ва рақамли технологияларнинг кенг жорий этилиши ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида намоён бўлмоқда [2]. Жумладан, арбитраж тизимини ривожлантиришда ва одил судлов самарадорлиги ҳамда сифатини оширишда ҳам илғор технологиялар ва ечимлардан фойдаланиш тобора оммалашиб бормоқда. Айни пайтда Ўзбекистонда сунъий интеллектни ривожлантириш соҳасидаги қонун ҳужжатлари ҳам ишлаб чиқиш жараёнида. Унинг дастлабки намуналарини амалда кўриш ҳам мумкин. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021-йил 17-февралдаги ПҚ-4996-сонли “Сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш учун шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори [3] билан “2021-2022-йилларда сунъий интеллект технологияларини ўрганиш ва жорий этиш бўйича чора-тадбирлар дастури” тасдиқланган бўлиб, ушбу дастур билан мамлакатда сунъий интеллектни ривожлантириш борасидаги устувор йўналишлар белгилаб қўйилди.

Арбитраж муҳокамасида сунъий интеллект (Artificial Intelligence) технологияларидан фойдаланиш истиқболли йўналишлардан бири ҳисобланади [4]. Сўнги йилларда халқаро арбитраж соҳасида арбитражларни тайинлаш, ҳуқуқий тадқиқотлар олиб бориш, томонларнинг ёзма аризаларини ишлаб чиқиш ва таҳрирлаш, ҳужжатларни таржима қилиш, ишларни ва ҳужжатларни юритишни ташкил этиш, харажатларни баҳолаш, тарафларнинг тингловларни ташкил этиш, шунингдек, ҳакамлик судлари қарорларининг намунавий шакллариини ишлаб чиқиш каби кенг кўламли вазифаларни амалга оширишда сунъий интеллект технологияларидан кенг кўламда фойдаланилмоқда [5]. Сунъий интеллект технологиялари иштирок этадиган ушбу процессуал жараёнларнинг барчаси вақт ва моддий ресурсларни сезиларли равишда камайтиради [6]. Бундан ташқари, ҳозирда анчайин долзарб ва муҳокамали бўлган яна бир назария илгари сурилмоқда. Бу – сунъий интеллект технологиялари орқали арбитраж қарорларини қабул қилиш масаласидир. Гап олий қадрият ҳисобланган инсоннинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳақида кетар экан, ушбу масала нақадар долзарб эканлиги ойдинлашади.

“2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси

тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони мувофиқ, юртимизда ҳуқуқ устуворлигини таъминлаш, суд-ҳуқуқ тизимини такомиллаштириш, бизнес юритиш шароитларини яхшилаш ва инвестициявий жозибадорликни оширишга доир муайян чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Хусусан, низоларни ҳал этишнинг муқобил усуллари алоҳида эътибор қаратилаётганлиги фуқаролар, тадбиркорлар, хорижий инвесторлар учун вужудга келиши мумкин бўлган низоларни ўзларига қулай усулда ҳал этиш имкониятини яратади. Халқаро тижорат арбитражи ана шундай воситалардан бири ҳисобланади. “Халқаро тижорат арбитражи тўғрисида” ги Қонун соҳани ривожлантиришдаги энг асосий ҳуқуқий негиз ҳисобланади.

Ақлли машиналар инсонлар билан солиштирганда янада оқилона, изчил ва холис қарорлар қабул қилишга кафолат беради [7]. COVID-19 пандемияси арбитражлар самарадорлиги ва сифатини ошириш учун ақлли технологиялардан фойдаланиш тенденциясини тезлаштиради. Мисол учун, агар жисмоний тингловларни амалга ошириш имкони бўлмаса, томонлар ва судлар онлайн учрашув, иш столини алмашиш ва реал вақт режимида Интернет орқали учрашиш имконини берувчи видео конференция дастурларини қўллаш талаб қилинади [8]. Амалий эҳтиёжлар ва чекловлар одамлар томонидан анъанавий “арбитраж” усулига технология ёрдамида тез мослашишга ёрдам беради.

Мамлакатимизда сунъий интеллект технологиялари асосида онлайн арбитражда низоларни ҳал этиш тизимини татбиқ этиш кенг қўламли ишларни амалга оширишни тақозо қилади [9]. Биринчи навбатда Ўзбекистонда сунъий интеллектни ривожлантириш соҳасида қонунчилик ҳам шаклланиши керак, сунъий интеллектдан фойдаланиш тамойиллари, ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлаш учун янги қоидалар зарур. AI (Artificial Intelligence-сунъий интеллект) ривожланишида жаҳон етакчилари билан солиштирганда сезиларли ортда қолишга бардош бериш учун Ўзбекистон бунга иккита мақсадни белгилаш орқали жавоб бериши керак: бир томондан, инвестициялар учун қулай муҳит яратиш; бошқа томондан, юқори сифатли AI (Artificial Intelligence-сунъий интеллект) брендларини яратишга ҳаракат қилиш. Бундан ташқари, ушбу соҳада ўзига хос ахлоқий меъёрлар ва арбитражни ташкил қилиш, қоидалар ва тавсияларни рақамли муҳитда тарқатиш керак.

Ўзбекистонда низоларни онлайн ҳал қилиш тизимини жорий этиш ва ривожлантиришга доир чора-тадбирларни самарали амалга ошириш механизмни яратиш мақсадида қуйидаги асосий йўналишларга эътибор қаратиши мақсадга мувофиқ бўлади [10].

Биринчидан, Тошкент халқаро арбитраж маркази етакчи хорижий арбитражлар билан ҳамкорликни йўлга қўйиб, халқаро арбитраж орқали низоларни ҳал этиш соҳасида тажриба алмашади ва инвестициялар билан боғлиқ низоларни суддан ташқари ҳал этиш соҳасида мутахассислар тайёрлашда асосий муассаса ҳисобланади. Шундай бўлса-да мамлакат миқёси жиҳатидан оладиган бўлсак, биттагина арбитраж марказининг ўзи мавжуд тижорат низоларини ҳал қилишга камлик қилади. Бундан ташқари, кундан кунга тижорат соҳасидаги низолар сони ва салмоғи ҳам ошиб бормоқда. Бу эса арбитраж марказларини кўпайтириш ва мавжудларини кенгайтириш масаласини кўндаланг қўяди [11].

Иккинчидан, арбитраж низоларни онлайн ҳал қилиш юқори технологик инфратузилмани талаб қилади. Бунинг учун арбитраж муасссаларини мавжуд техникалар билан таъминлаш керак бўлади. Шунингдек, ОДР (низоларни онлайн ҳал этиш) хизматларидан фойдаланишда жамоатчиликнинг замонавий технологиялардан фойдаланиш саводхонлиги юқори даражада бўлиши керак. Буни ошириш учун жамоатчиликни интернетдаги ахборотдан фойдаланишга рағбатлантириш, интернетда онлайн арбитраж, сунъий интеллект билан боғлиқ контентларни шакллантириш мақсадга мувофиқ бўлади [12].

Ўзбекистонда арбитраж, жумладан онлайн арбитраж соҳасининг ривожига асосий тўсиқларга халқаро арбитражлар ва арбитраж фаолиятини тартибга соладиган норматив-ҳуқуқий базанинг қониқарли эмаслиги (шу сабабли маҳаллий ва хорижий инвесторлар низони ҳал қилиш учун асосан чет давлат арбитраж муассасаларига мурожаат қилишга мажбур бўлмоқда), амалдаги қонун ҳужжатлари, жумладан, Ўзбекистон Республикасининг “Халқаро арбитраж тўғрисида” ги Қонунида низоларни онлайн ҳал қилиш масаласи тартибга солилмаганлиги томонларнинг низони ҳал қилишга бўлган эркинлигини чеклаётганлигини, Ўзбекистонда халқаро арбитраж қарорларини ижро этишнинг аниқ ҳуқуқий механизмлари шакллантирилмаганлиги, маҳаллий арбитражлар ва халқаро арбитраж соҳасидаги бошқа мутахассисларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш фаолияти йўлга қўйилмаганлиги кабиларни таъкидлаб ўтиш керак.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, ҳозирги кунда сунъий интеллект технологияларининг арбитраж жараёнида арбитр ва адвокатлар ишини энгиллаштириш борасидаги функциялари арбитраж жараёнининг ажралмас қисмига айланди. Уларсиз арбитраж жараёнини тасаввур қилиб бўлмай қолди. Ҳозирда кун тартибида бўлган масала эса ушбу технологияларни арбитр ўрнида қўллаш масаласи ҳисобланади [13]. Лекин келажакда инсон арбитрлар ўз ўринларини AI (Artificial Intelligence-сунъий интеллект) технологияларига тўлақонли бўшатиб беришлари учун кўндаланг турган бир қанча вазифаларни ҳал қилиши керак бўлади [14]. Бунда қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

Биринчидан, сунъий интеллектга асосланган технологиялар асосида онлайн арбитражда кўриш мумкин бўлган низолар турини аниқлаб олиш керак бўлади. Бундай тизимларда, профессор С.Гулямов таъкидлаганидек, оддий пул даъволари ёки солиқ низоларини кўриб чиқиш нисбатан осонроқ бўлади [15]. Аксинча, ҳолатлар яширин жиҳатларни ўз ичига олган мураккабликларга эга низолар суд жараёнидаги ноаниқликка, қонуний ёки фактик маълумотларни аниқ ҳисоблашга нотўғри ёндашувга олиб келади.

Иккинчидан, онлайн арбитраж соҳасида қўлланиладиган сунъий интеллект технологияларининг ахлоқий жиҳатларини тартибга солиш керак бўлади. Технологиялар ишни техник жиҳатдан энгиллаштиргани билан уларда низо бўйича қарор қабул қилишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган инсоний атрибутлар етишмаслиги мумкин. Ушбу технологияларнинг соҳада қўлланилишига (жумладан, мустақил арбитр сифатида) асосий тўсиқлардан бири ҳам шу омил ҳисобланади.

Учинчидан, онлайн арбитражда сунъий интеллект технологияларини қўллаш орқали қарорлар қабул қилишда шаффофлик масаласини ижобий томонга ҳал этиш зарур бўлади. Томонлар ўзлари тушунмайдиган тизимга низони ҳал этишни ишониб топширишлари учун тизим етарлича шаффоф ва жараён жамоатчиликка тушунарли бўлиши керак. Акс ҳолда, AI (Artificial Intelligence-сунъий интеллект) - арбитрнинг мустақил қарорлар қабул қилиши ва унинг ижро этилиши масаласи назариялигича қолаверади. Шунингдек, тизимда етарлича шаффофликка эришиш орқали сунъий интеллект чиқарадиган қарорнинг қонунийлиги ва адолатлилиги шубҳа остида қолмайди.

Тўртинчидан, онлайн арбитражда сунъий интеллектдан арбитр сифатида фойдаланишга халқаро қонунчиликда, УНСИТРАЛ намунавий қонунда ҳам чекловлар мавжуд бўлмаса ҳам, айрим давлатларнинг миллий қонунчилигида бу масалада аниқ ўрнатилган чекловлар мавжуд. Яъни, уларда қарор қабул қиливчи арбитрнинг инсон бўлиши талаби аниқ белгилаб қўйилган. Бу эса сунъий интеллектнинг мустақил равишда қарорлар қабул қилиши истиқболини кечиктирмай қолмайди. Шу сабабдан ҳам халқаро тижорат арбитражи соҳасига либерал нормалар киритиш орқали бу масаланинг халқаро ҳуқуқий асосини яратиш тўғри бўлар эди, назаримизда.

Бешинчидан, тарафлар арбитраж муҳокамаси жойи учун исталган манзилни танлашлари мумкин, бироқ онлайн арбитраж жараёнининг хусусиятини ҳисобга олган ҳолда, тарафлар арбитраж муҳокамаси жойини танлаши ёки кўрсатиши шарт эмас.

Агар тарафлар арбитраж учун жой танламасликка қарор қилсалар, улар ҳар қандай ҳолатда ҳам қуйидаги маълумотларни кўрсатишлари керак:

I) арбитрлар низони ҳал қиладиган моддий ҳуқуқ. Томонлар низони *ex aequo et bono* сифатида ҳал қилиш учун арбитрларга руҳсат беришлари мумкин;

II) арбитраж жараёнидан келиб чиқадиган ҳар қандай низоларни ҳал қилиш учун ваколатли юрисдикция;

III) қарорни ижро этиш бўйича ваколатли юрисдикция.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, онлайн ва рақамли арбитраж қоидаларини миллий қонунчиликда акс эттириш, шунингдек, УНСИТРАЛ намунавий қонунига ҳамда Нью-Йорк Конвенциясига ҳам тегишли ўзгартириш киритилиши зарурати асослаб берилди.

Буларнинг барчаси Ўзбекистон Республикасида халқаро рақамли ва онлайн арбитраж фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш самарадорлигини оширади, миллий даражада ҳуқуқ устуворлиги ҳамда ҳуқуқни ҳимоя қилиш усуллариغا мурожаат қилишнинг таъминланганлигига, шунингдек, мамлакат инвестициявий иқлими жозибадорлиги ошишига хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси ҳузурида Тошкент халқаро арбитраж марказини (ТИА) ташкил этиш тўғрисида 05.11.2018 йилдаги ПҚ-4001-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори // URL: <https://lex.uz/ru/docs/4039515>.
2. Рустамбеков И.Р. Международный коммерческий арбитраж. Учебное пособие. – Ташкент, 2018. 110-стр. // URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=wbetCrwAAAAJ&citation_for_view=wbetCrwAAAAJ:u9iWguZQMMsC.
3. Сунъий интеллект технологияларини жадал жорий этиш учун шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида 17.02.2021 йилдаги ПҚ-4996-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори // URL: <https://lex.uz/docs/5297046>.
4. Islombek Rustambekov. Xalqaro tijorat arbitrajini rivojlantirish — davr talabi // URL: <https://yuz.uz/uz/news/xalqaro-tijorat-arbitrajini-rivojlantirish--davr-talabi>.
5. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). United Nations: New York, 2015 // URL: <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/NY-conv/New-YorkConvention-E.pdf>.
6. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration // URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration.
7. UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution // URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/v1700382_english_technical_notes_on_odr.pdf.
8. Julian Kritzing. 2017. D.E.L.F. (Stel.) BA (Stel.) LLB (UNISA) LLM (Stel.) LLM (Stel.) Commercial arbitration in Cyberspace: the legal and technical requirements towards a more effective lex electronica arbitralis. Pages 262. // URL: https://open.uct.ac.za/bitstream/handle/11427/27312/thesis_law_2017_kritzing_julian.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
9. Arjan Kumar Sikri. Chairman of the Committee for the Committee to Formulate an Action Plan for Online Dispute Resolution, NITI Aayog. 2021 October. Designing the future of dispute resolution. The ODR policy plan for India. Pages 162 // URL: <https://www.niti.gov.in/sites/default/files/2021-11/odr-report-29-11-2021.pdf>.
10. Bakhramova, Mokhinur. “The role and importance of online arbitration and electronic dispute resolution in private international law.” Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения. 2021 // URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=46968096>.
11. Bakhramova, Mokhinur. “ODR (Online Dispute Resolution) System as a Modern Conflict Resolution: Necessity and Significance.” European Multidisciplinary Journal of Modern Science 4 (2022): 443-452. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oTxyzXYAAAAJ&citation_for_view=oTxyzXYAAAAJ:kNdYlx-mwKoC
12. Arbitration Law of the People’s Republic of China. http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Law/2007-12/12/content_1383756.htm.
13. Bahramovna, B. M. (2022). ONLAYN ARBITRAJDA NIZOLARNI HAL ETISH TARTIBI. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 104–109. Retrieved from <http://www.ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss/article/view/238>
14. Bakhramova, M. (2022). Online Dispute Resolution: Digitalized Disputes and Their Legal Basis. Journal of Ethics and Diversity in International Communication, 1(8), 25–29. <https://openaccessjournals.eu/index.php/jedic/article/view/962>
15. Gulyamov, S., and S. Yusupov. “Issues of Legal Regulation of Robotics in the Form of Artificial Intelligence.” European Multidisciplinary Journal of Modern Science 5 (2022): 440-445. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=kqUdLCsAAAAJ&citation_for_view=kqUdLCsAAAAJ:WA5NYHcadZ8C